

Interview met kapitein-luitenant ter zee Logistieke Dienst Ella van den Heuvel

'Genderbewustzijn leidt tot effectiviteit in ons werk'

Het ministerie van Defensie heeft zich gecommitteerd aan Resolutie 1325 van de Verenigde Naties 'Vrouwen, vrede en veiligheid' (2000), een voornamelijk gerelateerd aan gender. Hierin wordt erkend dat vrouwen tijdens conflicten disproportioneel worden geraakt door geweld. De resolutie roept op om de huidige, beperkte rol van vrouwen in de preventie en beheersing van conflicten, in vredesonderhandelingen en in wederopbouwprocessen te helpen ombuigen naar een actieve participatie in de besluitvorming. Ondanks de aandacht voor de positie van vrouwen in de resolutie, maakt deze ook duidelijk dat onderscheidingsvermogen nodig is: voor het leveren van steun en voor het bieden van oplossingen aan mannen, vrouwen, jongens en meisjes afzonderlijk.

De implementatie van Resolutie 1325 is wettelijk verplicht, wat terugkomt in tal van nationale en internationale operationele richtlijnen en plannen van krijgsmachten en internationale organisaties. De verplichting veronderstelt op individueel niveau bekendheid met en kennis van de resolutie en haar doelstellingen, waaronder de integratie van een genderperspectief in operaties. Kapitein-luitenant

ter zee (LD) Ella van den Heuvel houdt zich al lange tijd bezig met de implementatie van VN-Resolutie 1325 en het verhogen van de operationele effectiviteit door het toepassen van een genderperspectief. Ik spreek haar over haar functie en de zaken waar haar aandacht naar uitgaat en ze prioriteit aan geeft.

Het woord ‘gender’ roept geregeld een beeld op van feminisme, van positieve discriminatie en van werken aan de acceptatie van en hulp aan alléén vrouwen. Terwijl gender gaat over mannen, vrouwen én kinderen; hun onderlinge verschillen sociaal gezien, hun rollen binnen gemeenschappen en de taken die zij uitvoeren. Taken en rollen die per land verschillen en die wijzigen in tijden van oorlogen en crises. Stereotype rollen vaak, waarmee ieder mens is opgevoed en van waaruit hij denkt en reageert. Zo wordt van mannen verwacht dat zij vechten en van vrouwen dat zij achterblijven en zorgen voor de ouderen en de kinderen. Gender is voortdurend aanwezig in ons dagelijks leven: in onderlinge relaties, in opvoeding, in economie, in politiek, in onderwijs, noem maar op. Zo bezien is gender tegelijk van iedereen en van niemand, is het overal en veranderlijk. Er kan sprake zijn van gelijkheid of ongelijkheid, beide met een eigen dynamiek.

Iedere militair krijgt te maken met deze dynamiek: privé, binnen de eigen organisatie en eenheid, in de uitzendgebieden en bij (inter)nationale samenwerking, waaronder oefeningen. De genderbenadering vraagt om het bewustzijn hoe ieder van ons gewoon is te kijken vanuit de eigen situatie, maar ook het besef dat anderen vanuit hún situatie heel anders kunnen kijken, denken en handelen. Dat besef is een eerste stap naar inzicht en genderbewustzijn. Een bewustzijn dat op zijn beurt nodig is om interventies te kunnen doen voor mannen, vrouwen en kinderen die passen bij de situatie van dat moment, bijvoorbeeld in de crisisgebieden waar onze eenheden opereren. Interventies die iedere militair moet kunnen doen en die nodig zijn om gendergelijkheid te beschermen en te promoten in het licht van mensenrechten.

Kapitein-luitenant ter zee (LD) Ella van den Heuvel is sinds 1 maart genderadviseur van de Commandant der Strijdkrachten (CDS) bij de Directie Operaties. Haar werk vloeit direct voort uit VN-Resolutie 1325 en onderscheidt zich daarmee van het onderwerp Diversiteit en Inclusiviteit (D&I) waar gender (lees hier sekse) onderdeel van is.

Was gender in relatie tot operaties voor u een roeping?

‘Toen ik in 2006 werd gevraagd om mij te verdiepen in gender was ik niet meteen enthousiast. Ik twijfelde of ik de functie bij de Hoofddirectie Personeel zou aanvaarden. Die initiële twijfel kwam voort uit mijn eigen onbekendheid met gender en ‘gender in militaire operaties’.

Ella’s hart gaat uit naar de vrouwen en kinderen voor wie gemiddeld genomen gendergelijkheid in een samenleving, zoals toegang tot onderwijs, werk, medische zorg, veiligheid en juridische steun, niet vanzelfsprekend zijn. Zaken die vaak te maken hebben met ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen en waarin gestreden moet worden om evenwicht in gelijkheid te bereiken.

‘Dan wil je iets doen in plaats van lijdzaam toekijken of wegstijgen! In de vaak harde omstandigheden van crises en oorlogen waarin onze militairen de lokale bevolking steunen, wil je helpen gendergelijkheid te promoten zodat de wederopbouw in dat land daadwerkelijk kan plaatsvinden

In elk land is de rol van man, vrouw en kind anders. Vanuit het genderperspectief kan de militair daar op anticiperen (UN Photo/Marco Dormino)

den en duurzame vrede voor de gehele samenleving kan worden bereikt. Vooruitgang daarin is absoluut mogelijk, daar geloof ik in.’

Waarom is het belangrijk aandacht te schenken aan gender in militaire operaties?

‘Gender in militaire operaties zou eigenlijk iets vanzelfsprekends moeten zijn, maar zo is het (nog) niet. Het toepassen van een genderperspectief vraagt om gedegen inzicht in onze manier van denken. Stereotypen zitten onze beoordeling regelmatig in de weg. Zo kan het ste-

VN-waarnemer in gesprek met een Syrische vrouw in de stad Hama (UN Photo/Neeraj Singh)

reotype beeld dat de man dader is en de vrouw slachtoffer je op het verkeerde been zetten. Vrouwen en mannen hebben ook andere kwaliteiten, belangen en behoeften, die bepaald worden door hun rol binnen de gemeenschap waarin ze leven. Denk bijvoorbeeld aan de behoefte aan veiligheid.

De toenemende aandacht voor gender in militaire operaties in de afgelopen jaren is goed te verklaren. Om met de uitgezonden eenheden een volledig beeld te krijgen over de situatie in een missiegebied zijn contacten met lokale mannen én vrouwen essentieel. Die kunnen levensreddend zijn – voor de lokale gemeenschap en de eigen eenheden – omdat wij met vollediger informatie beter actie kunnen ondernemen. We moeten dus goed nadenken hoe we de meest volledige informatie kunnen verkrijgen van mannen en vrouwen in culturen die ons vreemd zijn.’

Naast de culturele component moeten militaire eenheden tijdens vredes- en humanitaire missies rekening houden met de *host nation* en de eigen politieke basis. Beide koppelen voorwaarden aan het verblijf in het operatiegebied. De eenheid heeft wettelijke richtlijnen die afkomstig zijn van het thuisland, van de VN, de NAVO, de EU of de OVSE. Dat zijn VN-resoluties, maar ook mandaten, humanitair recht, internationaal recht, enz. Al die verplichtingen geven richting, maar brengen ook een verantwoordelijkheid met zich mee voor de eenheid en daarmee voor de individuele militair. Welke specifieke wettelijke verplichtingen heeft een eenheid eigenlijk als het gaat om de mannen, vrouwen, jongens en meisjes in de operatiegebieden?

Ella: ‘Vaak ligt het bieden van een *safe and secure*

environment and protection of civilians binnen onze opdracht. Wij denken misschien dat dat voor iedereen hetzelfde is, maar dat is niet zo. In een bepaald land kan de vrouw de broodwinner zijn, werken op het land, of de waterhaler zijn. In een ander land zijn die taken weer anders verdeeld. Op basis van de persoonlijke situatie onderzoekt ieder wat hij of zij nodig heeft om zijn of haar rol te kunnen volbrengen. Kan ik veilig naar het water komen? Kan ik mijn kinderen wel op straat laten spelen en naar school sturen? Wat is een veilige route voor ze? Het is maar net wat je referentiekader is en dat is voor ieder individu eigenlijk anders.’

In de operatiegebieden kunnen eenheden te maken krijgen met extreme gewelddadigheden en de gevolgen en effecten daarvan. Vragen die zich ter plaatse kunnen voordoen en waar vooraf moeilijk op te trainen is, zijn onder meer: Wat kan en moet een eenheid doen in een situatie van gender- en conflictgerelateerd seksueel geweld tegen burgers? Hoe bescherm je als eenheid vrouwen, mannen en kinderen tegen gewelddadigheden die tot doel hebben de lokale gemeenschappen te ontwrichten? Hoe kun je het beste handelen en omgaan in de situatie met kindsoldaten, genocide en mensenhandel? Hoe kun je de eigen eenheden voorbereiden op wreedheden waarvan zij mogelijk getuige gaan zijn en waarbij de lokale bevolking bijvoorbeeld een vervolgactie van hen verwacht?

Wat is nodig om gender in militaire operaties toe te passen, van tactisch tot en met strategisch niveau?

‘Er komt een drietal punten in mij op die ik in mijn werk als genderadviseur belangrijk vind voor de komende tijd. Allereerst vind ik dat elke militair een goede uitleg verdient over gender in militaire operaties. Militair zijn vraagt naast kennis over de eigen specialistische werkzaamheden een brede, aanvullende kennis die in relatief korte tijd wordt meegegeven tijdens de voorbereidingen op een missie. Op dat moment een goede uitleg, bruikbare en praktische informatie en handvatten over gender geven, geeft richting. Nog beter is het om al aan de basis te beginnen met opleidingen en trainingen over hoe je een genderperspectief kan toepassen. Genderbewustzijn komt niet vanzelf. Het kost tijd, instructie, ervaring en reflectie om te leren waar VN-Resolutie 1325 werkelijk over gaat. Daarom is het belangrijk dat gender in de basisopleidingen terechtkomt, vooral ook bij de Nederlandse Defensie Academie en de kaderopleidingen van de krijgsmachtdelen waar onze (toekomstige) leiders worden opgeleid.’

Gender in militaire operaties betekent voortdurend blijven kijken naar wat gaande is. Vervolgens inschatten wat nodig is en hiernaar handelen binnen de mogelijkheden. Het gaat niet over het veranderen van mensen en hun culturele gewoontes, maar luisteren naar de verhalen die zij vertellen en dan goed inschatten wat de gemeenschap belangrijk vindt. Want, de mannen en vrouwen in crisisgebieden denken en besluiten voor zichzelf. Een voorbeeld is de ervaring van een Zweeds verkenningsteam in Afghanistan. Het team bezocht een talibanleider na het sluiten van een lokale meisjesschool. Tijdens de ontmoeting vertelde

deze leider trots dat hij en zijn vrouw hun eerste kind verwachtten en dat hij hoopte dat het een zoon zou zijn. De eenheid wenste hem toe dat zijn vrouw en kind gezond zouden blijven. Maar dat, indien nodig, vrouw en kind moesten kunnen worden bijgestaan door een vrouwelijke arts. Dat betekende dat meisjes naar school moesten kunnen gaan. De volgende dag vernam de eenheid dat de meisjesschool weer open was.'

'Het tweede punt is de noodzaak om meer vrouwelijke militairen naar missiegebieden te sturen. Vrouwen die worden geconfronteerd met geweld van mannen, kloppen niet aan bij mannen. In een missiegebied zijn politievrouwen en vrouwelijke militairen daarom hard nodig. Volgens het Canadese 'Elsie Initiative for women in Peace Operations' (2017) waaraan Nederland deelneemt, is het nodig de percentages van vrouwelijk personeel in VN-vredesmissies te verhogen van 4,2 % in 2015 naar 8,4% in 2020. Dat doel – ter indicatie een groei naar 8000 vrouwen - is dit jaar niet gehaald. De inspanningen van de VN zijn nu gericht op het verhogen van de deelname aan VN-vredesmissies van 15% vrouwelijke militairen en 20% politievrouwen in de periode 2018-2028.'

Tot slot is volgens Ella het opleiden en trainen van defensiepersoneel in het toepassen van een genderperspectief belangrijk. 'Dit speerpunt staat beschreven in het eerste Defensie Actieplan 1325 (DAP 1325)¹ van 2016. Het actieplan geeft richting aan de uitvoering van VN-Resolutie 1325 door Defensie voor de periode 2016 – 2019. Het prioriteert welke inspanningen nodig zijn om begrip en inzicht over het doel van de integratie van gender in militaire operaties te bevorderen en inspanningen die helpen gender toe te passen. Het DAP 1325 sluit aan op ons Nationaal Actieplan 1325 (in de volksmond NAP 1325) waarin overheid en maatschappelijk middenveld de prioriteiten in de inspanningen voor de implementatie van Resolutie 1325 hebben beschreven.'

Is er een probleem dat door gender in militaire operaties wordt opgelost?

'Wanneer wij tijdens missies op dermate wijze steun willen geven dat de gehele gemeenschap wordt gediend, dan moeten we ook vrouwen consulteren. Alleen zo werk je mee aan een meer duurzame vrede. Door mannen (50%) én vrouwen (50%) bij het proces te betrekken krijg je inzicht in hoe deze mensen samenleven en wie de touwtjes in handen heeft. Je omgeving goed begrijpen, maakt dat je beter kunt reageren. Dat is waar gender in operaties over gaat – ongeacht de situatie of het conflict – en hoe we onze effectiviteit in een missie kunnen vergroten. Dat (operationele) effectiviteit lastig is te meten, besef ik mij terdege. Toch kunnen de effecten van het toepassen van een genderperspectief aan de hand van indicatoren worden gemeten.

Een voorbeeld: gender in militaire operaties vereist een grondig bewustzijn dat met name vrouwen en de kinderen beter beschermd moeten worden, onder meer tegen conflictgerelateerd seksueel geweld. Dat is verschrikkelijk en neemt alleen maar toe in plaats van af. Inmiddels is de

internationale blik op conflictgerelateerd seksueel geweld veranderd van '...is een ongelukkig gevolg van de oorlog' naar '...is een oorlogsmisdaad'. Dat bewijst voor mij dat genderbewustzijn leidt tot effectiviteit in ons werk. Want dankzij die verschuiving worden plegers van seksueel geweld nu vervolgd en berecht. Ze gaan niet langer vrijuit. Dat de veroordeling van de plegers nog achterblijft, vraagt om verdere stappen. Een andere indicator is in dit geval of het seksueel geweld in een crisisgebied af- of toeneemt.

Om de gewenste verandering in crisisgebieden te bereiken is de participatierol van lokale mannen én vrouwen nodig. In missiegebieden steunen we de lokale gemeenschappen, maar spreken we vooral met de vertegenwoordigers van die gemeenschappen en instituten. Dat zijn veelal mannen. Vrouwen blijven vaak op de achtergrond, soms door de lokale cultuur en religie, terwijl ze willen strijden voor en helpen aan de wederopbouw van hun land. Laat het ons niet weerhouden een klimaat voor hen te creëren waarin zij aan tafel mogen zitten en mee kunnen besluiten over zaken die de gehele gemeenschap ten goede komen. Als militairen kunnen we echt meer moeite doen om alle stemmen te horen binnen die gemeenschappen.'

Welke ambitie heb je voor gender in militaire operaties in de functie van genderadviseur CDS?

'Mijn overall ambitie is dat we de komende jaren stappen maken als het gaat om vergroting van het genderbewustzijn. En dan bedoel ik dat eenieder begrijpt waar gender écht over gaat, namelijk dat je bij alle operaties en activiteiten die je plant en uitvoert, jezelf vraagt: Welke implicaties heeft dit voor de diverse groepen in de bevolking? Wie profiteren ervan en wie ondervinden er juist de

Kapitein-luitenant ter zee (LD) Ella van den Heuvel in Jordanië

*Viering
International
Day of Peace
bij het UNIFIL-
hoofdkwartier
in Naqura in
Libanon in 2017
(privéfoto)*

meeste nadelen van? Wie hebben onze bescherming het hardst nodig en hoe moet die bescherming eruitzien?’

Hoe bereik je dat? ‘Door al onze mensen in gender op te leiden en te trainen. Geef ze een goede uitleg over gender tijdens operaties met sprekende voorbeelden. Een instructiekaart bestaat hier niet voor – het genderperspectief moet iets natuurlijk worden in ons brein en handelen.’

Woord van de auteur namens KVMO

De dynamiek die genderongelijkheid genereert, is niet van een militaire orde, maar is wel van invloed op ons werk. Een genderperspectief toevoegen aan de operationele blik kan leiden tot nieuwe inzichten over bijvoorbeeld de lokale bevolking en daardoor mogelijk tot andere militaire besluiten om de mensen te steunen. De KVMO onderschrijft het belang van het beschermen en promoten van gendergelijkheid in Nederland en in ons werk voor anderen. Dit vraagt onder andere kennis over en bekendheid met de uiteenlopende gendergerelateerde VN-resoluties

waar militairen mee te maken kunnen krijgen. Aan de bewustwording wil de KVMO een bijdrage leveren en vormgeven. Opleidingen en trainingen zijn nodig om de waarde van de integratie van gender in operaties te laten ervaren en zo het genderbewustzijn binnen Defensie verder uit te breiden. De KVMO wenst KLTZ (LD) Ella van den Heuvel van harte succes in de functie van genderadviseur van de Commandant der Strijdkrachten.

KLTZ b.d. M.A.W. (Mary) Riemens is lid van het hoofdbestuur en voorzitter van de Werkgroep Genderbeleid van de KVMO.

Noot

1 Het Defensie Actieplan 1325 uit 2016 kan worden gedownload via www.kvmo.nl, onder Werkgroep Genderbeleid.

Literatuur

Handbook ‘Teaching Gender in the military’ (2016): <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF-PfPC-Teaching-Gender-in-the-Military-Handbook.pdf>

Over Ella van den Heuvel

Na haar studie toegepaste Onderwijskunde (UT) koos Ella van den Heuvel in 1998 voor de Koninklijke Marine. Na een uitzending naar Afghanistan met het *Provincial Reconstruction Team* in 2006, werd zij projectleider Gender bij de Hoofddirectie Personeel. In 2009 volgde een tweede uitzending naar Afghanistan, ditmaal als ISAF-genderadviseur in Kabul. Bij de Directie Aansturen Operationele Gereedheid (2010-2012) legde Van den Heuvel mede de basis voor de Spaans-Nederlandse cursus ‘Gender in Operaties’. De cursus is inmiddels een internationale training waar Ella als *course director* werkt. In 2012 werd ze reservist Commandant Zeestrijdkrachten en woonde zij met haar gezin in Oman. Ook daar bleef Van den Heuvel actief werken aan de implementatie van VN-Resolutie 1325 en het integreren van een genderperspectief om operaties effectiever te maken. Ze deed ervaringen op als genderadviseur tijdens twee UNIFIL-uitzendingen in 2017 en 2019, tijdens NAVO-operaties vanaf 2013, binnen de Jordaanse krijgsmacht vanaf 2015 en binnen de VN vanaf 2016. Sinds 1 juni is Van den Heuvel weer in actieve dienst bij de Koninklijke Marine.